

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-46>

УДК 34.037

Косторна О.А., Зуева О.М.

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

НЕОБХІДНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЮ ЕКСПЕРТИЗИ У ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Анотація. Актуальність вибраної теми обумовлена становленням ринкових відносин, розвитком кількості суб'єктів, які здійснюють різні види діяльності і часто недостатньо компетентно. Розвиток нових методів ідентифікації товарів призводить до того, що для успішного розгляду та вирішення все більшої кількості справ у суді необхідно застосовувати спеціальні знання, в галузі товарознавства, які сприяють ухваленню законних та обґрунтованих судових рішень. Використання таких знань реалізується через призначення товарознавчої експертизи, покликаної своїми спеціальними методами, прийомами та засобами сприяти встановленню обставин, які мають значення для справи. В таких випадках потрібний висновок товарознавчої експертизи. При проведенні товарознавчої експертизи необхідно встановити різні властивості, характеристики об'єктів дослідження, для встановлення вартості виробу.

Ключові слова: товарознавча експертиза, ринкові відносини, судово-товарознавча експертиза, товар, експертне дослідження, ринкова вартість.

Kostorna Oksana, Zuyeva Olena

Kharkiv Scientific Research Forensic Center of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine

THE NEED FOR COMMODITY EXAMINATION IN LEGAL PRACTICE

Summary. The relevance of the chosen topic is due to the formation of market relations, the development of the number of entities engaged in various activities and often insufficiently competent. This leads to an increase in the number of economic and criminal cases related to non-compliance with the necessary rules, with the falsification of products, which is becoming more common every year. A significant number of expert commodity research is conducted on civil lawsuits for consumer protection, as well as when circumstances require a study of the consumer properties of goods and raw materials. The development of new methods of product identification leads to the fact that for the successful consideration and resolution of an increasing number of cases in court it is necessary to apply special knowledge in the field of commodity science, which contributes to the adoption of lawful and reasonable court decisions. The use of such knowledge is used through the appointment of commodity expertise, designed to its special methods, techniques and means to help establish the circumstances relevant to the case. In such cases the conclusion of commodity examination, definition of quality of the goods by an organoleptic, expert, measuring method and conformity to its current norms is required. At carrying out commodity examination it is necessary to establish various properties, characteristics of objects of research, for establishment of cost of a product. When determining the value of a particular product, it is necessary to take into account whether it is characterized by the level of supply and demand, this product on the market in a particular period of time and in a particular region, as well as analyze price information from reliable legitimate sources. There are cases when there is a need for commodity examination of documents without an actual inspection of the object of study. The peculiarity of such a commodity examination is that the expert examines not the object itself, but only the information about it contained in the documents submitted for examination. This information is necessary for the expert to establish the commodity affiliation of the object of study, its condition on a specific date for further comparative analysis.

Keywords: commodity examination, market relations, forensic examination, commodity, expert research, market value.

Постановка проблеми. При проведенні товарознавчої експертизи необхідно встановити різні властивості, характеристики об'єктів дослідження, для встановлення вартості виробу. При визначенні вартості конкретного виробу необхідно врахувати чи характеризується рівнем попиту і пропозицією даний товар на ринку України в конкретний проміжок часу і в конкретному регіоні, а також проаналізувати цінову інформацію з достовірних легітимних джерел. При проведенні товарознавчої експертизи необхідні знання в галузі товарознавства, оскільки використання таких знань мають значення для справи. Отже при проведенні дослідження в даній галузі, потребує більш знань та розвитку даної теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теорії й практики використання

спеціальних знань у судочинстві, призначення й проведення судової експертизи в цивільному та кримінальному процесі досліджувалися багатьма відомими вітчизняними й зарубіжними вченими, фахівцями в галузі криміналістики, експертології та кримінального й цивільного процесу. Багато які з проблемних питань розкриті в ґрунтовних працях Т. В. Аверьянкової, В. Д. Арсеньєва, Л. Є. Ароцкера, Р. С. Белкіна, Т. В. Варфоломеевої, А. І. Вінберга, В. Г. Гончаренка, Г. І. Грамовича, А. В. Дулова, О. О. Ейсмана, А. В. Іщенко, Л. М. Карнеєвої, Н. І. Клименко, В. П. Колмакова, Ю. Г. Корухова, В. К. Лисиченка, В. М. Махова, М. М. Міхеєнка, Ю. К. Орлова, А. Я. Паліашвілі, В. І. Шиканова, О. Р. Шляхова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Судова товарознавча експер-

тиза є одним з видів експертиз, та їй не достатньо приділено уваги. Тому виникає потреба у доповненні методичних рекомендації з питань призначення та проведення судово-товарознавчих експертиз товарів з метою визначення їх вартості які використовуються в галузі товарознавства.

Мета статті. Метою статті є необхідність проведення товарознавчих експертиз у юридичній практиці та ініціативи суб'єктів судового провадження при її призначенні та виконанні.

Виклад основного матеріалу. Радикальні реформи, пов'язані із переходом України до ринкових відносин, призвели до зростання правопорушень в економічній сфері та криміналізації суспільства в цілому. При розслідуванні та судовому розгляді кримінальних та цивільних справ часто виникає необхідність у використанні спеціальних знань в галузі товарознавства, а саме при проведенні судово-товарознавчої експертизи.

Судово-товарознавчі експертизи необхідні для розслідування кримінальних (про розкрадання державного, суспільного або приватного майна, скоєння розбоїв та грабежів, фальсифікацію продукції, недобросовісну конкуренцію тощо) і цивільних (розподіл майна, вирішення господарських спорів, виключення майна із опису, відшкодування збитків при пошкодженні майна тощо) справ. Вони призначаються у тих випадках, коли необхідно вирішити питання, що пов'язані з якістю готових непродовольчих або продовольчих товарів, їх сортами, правильністю транспортування та зберігання. Призначення та проведення судово-товарознавчих експертиз регламентується законодавством України. Через велике різноманіття споживчих товарів суди та слідчі не завжди усвідомлюють необхідність проведення судово-товарознавчої експертизи для правильного вирішення справи [1].

Судова товарознавча експертиза є одним з відносно нових видів експертиз. Вона призначається у випадках, коли при попередньому розслідуванні кримінальних злочинів або судовому розгляді кримінальних проваджень, цивільних, господарських справ та справ про адміністративні правопорушення виникає потреба в спеціальних знаннях в галузі товарознавства [2].

У яких випадках потрібно товарознавча експертиза: при розбіжності між одержувачем і роздрібними торговельними підприємствами у визначенні якості товару органолептичним методом і відповідність її чинним нормам, як це передбачено правилами обміну неякісних промислових товарів.

Товари, сьогодні є об'єктами судової товарознавчої експертизи, в основному реалізуються за вільними ринковими цінами, які є результатом встановлення рівноваги між попитом і пропозицією і залежать від кон'юнктури ринку, характеризується сукупністю ознак і відображає стан ринку конкретних товарів в певний проміжок часу. Будь-який товар має дві властивості – вартість і споживчу вартість. Попит і пропозиція пов'язані з вартістю, яку має товар, затребуваний на ринку. Тобто це товар, який має споживчу вартість і характеризується корисними властивостями, які отримують вираз в процесі експлуатації (використання). При проведенні товарознавчої експертизи необхідно встановлювати різні влас-

твості об'єктів дослідження. У товарознавчій експертизи для встановлення ціни нового виробу використовують різні джерела цінової інформації; при визначенні вартості конкретного виробу необхідно врахувати ситуацію, яка складається на ринку до нього і характеризується рівнем попиту і пропозиції, кон'юнктурою ринку в конкретний проміжок часу і в конкретному регіоні, а також аналізувати цінову інформацію з достовірних легітимних джерел.

До об'єктів судової товарознавчої експертизи, яка проводиться в експертних установах, належать: будівельні, меблеві, косметичні, галантерейні, канцелярські товари, одяг, взуття, побутова техніка, фото-, радіо- та відеоапаратура і матеріали, обчислювальна техніка, ювелірні вироби та ін. Об'єктами експертизи цього виду можуть бути і інші товари, які мають споживчі якості і певну ціну. Проведення експертизи можливо, якщо в експертній установі є фахівці відповідної спеціалізації, яким надано право на проведення такої експертизи [1].

Головними завданнями судової товарознавчої експертизи є: визначення належності товарів до класифікаційних категорій, прийнятих в виробничо-торговельній сфері (вид, сорт, артикул, марка, модель, розмір, комплектність); визначення якісних змін товарної продукції і причин таких змін (наприклад причини виробничого характеру, наслідки транспортування, зберігання, процесу експлуатації); встановлення способу виробництва конкретної товарної продукції (промисловий або саморобний), підприємства-виробника, країни-виробника; визначення вартості товарної продукції, в тому числі з урахуванням часткової втрати його товарних якостей у зв'язку з експлуатаційним зносом і пошкодженнями від впливу зовнішніх факторів; визначення відповідності упаковки і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил [2].

Експертне дослідження таких об'єктів дозволяє визначити: різноманітні параметри, суттєві ознаки, властивості, обставини, пов'язані зі споживчими якостями; відповідність стандартам, технічним умовам, зразкам; спосіб фальсифікації зазначених об'єктів. Отже, товарознавча експертиза передбачає: експертна оцінка кількості, якості і ціни; визначення рівня якості товару, його гарантійного терміну; визначення орієнтовної ціни товару з урахуванням його фактичної якості тощо; експертну оцінку з метою ідентифікації продукції; експертизу фактичної якості застосовуваного або дефектного товару [3].

Товарознавча експертиза – це дослідження споживчих властивостей товарів за органолептичними, фізико-хімічними та мікробіологічними показниками, а також показниками їх кількісних характеристик, здійснюється експертом шляхом проведення дослідження і на підставі інформації, що міститься на маркуванні або в товарно-супровідних документах. Об'єктами експертного дослідження можуть бути, наприклад, ювелірні вироби як предмети побуту і прикраси з благородних (дорогоцінних) металів в поєднанні з дорогоцінними, напівкоштовними, каменями або художні вироби з недорогоцінних матеріалів, виконаних з великою майстерністю і відповідають високим естетичним вимогам. Однак не всі дорогоцінні ме-

тали входять до складу ювелірних виробів. Таких металів вісім, і до них відносять золото, срібло, платину, паладій, рутеній, родій, осмій і іридій, але в ювелірній справі використовують тільки перші чотири з них. Тому інші метали, якщо їх використано для виготовлення виробів з невисокими художніми якостями, можуть бути предметами, досліджуються експертизою матеріалів, речовин і виробів. У той же час, на сучасному ринку ювелірних прикрас крім справжніх має місце велика кількість підроблених предметів, лише імітують дорогоцінні метали, дорогоцінні каміння, і тому відрізнити справжні ювелірні вироби від підроблених без проведення металознавчих, гемологічних досліджень неможливо. Тому в окремих випадках для встановлення справжньої ціни ювелірних виробів як об'єктів товарознавчої експертизи призначаються комплексні товарознавчі, металознавчі і гемологічні експертизи [4].

Численна кількість об'єктів товарного походження, індивідуальні відмінності товарних властивостей об'єктів обумовлюють необхідність застосування і різних підходів при вирішенні конкретних експертних завдань.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- 1) яке найменування, призначення наданих на дослідження товарів народного споживання?
- 2) до якого виду, роду, групи, марки належать товари, представлені на дослідження?
- 3) відповідають маркувальні дані дійсним товарним характеристикам наданого на дослідження товару народного споживання?
- 4) як може бути розшифровано маркування наданого товару народного споживання?
- 5) відповідає якість даного виробу вимогам стандартів, технічних умов, наданим зразкам за органолептичними показниками?
- 6) які дефекти в конкретний товар народного споживання?
- 7) чи є можливою реалізація (експлуатація) даного товару при наявності виявлених дефектів?
- 8) під впливом яких причин змінилась якість даного товару і виникли різного роду дефекти?
- 9) чи є у виявлені дефекти виробничий характер або виникли в результаті будь-яких пошкоджень при транспортуванні, зберіганні, експлуатації?
- 10) який відсоток втрати якості товару з огляду на виявлені ознаки зносу або наявність дефектів?
- 11) яка вартість кожного з наданих об'єктів дослідження?
- 12) які умови прийому, зберігання та відпуску даного товару?
- 13) правильно виконані маркування та упаковки даного товару?
- 14) чи відповідає маркування та пакування товару вимогам нормативно-технічної документації або зразкам?
- 15) яким підприємством і коли виготовлено товар (при наявності маркувальної інформації або відповідних супровідних документів)?
- 16) який код згідно з українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності відповідає даний товар?
- 17) чи являють собою єдиний комплект окремі вироби, представлені на дослідження?
- 18) який розмір збитку, заподіяного власнику майна внаслідок пошкодження останнього (при пожежі, затоплення і т.д.)?

У постанові (ухвалі) про призначення експертизи слід зазначити суть позовних вимог, обставини кримінального провадження або цивільної справи, в якій призначено експертизу [5].

Разом з постановою (ухвалою) про призначення експертизи експертові надається об'єкт дослідження. Громіздкі предмети досліджуються за місцем їх знаходження. Якщо ці об'єкти перебувають за місцем зберігання товару, проживання громадян, то особа або орган, що призначили експертизу, зобов'язані забезпечити експертові можливість їх огляду відповідно до правил, якими встановлено доступ до такого майна. У цивільних справах експертний огляд об'єктів дослідження при необхідності проводиться у присутності сторін (інших зацікавлених осіб), про що вони повинні бути повідомлені заздалегідь.

Якщо перед експертом поставлено питання про вартість майна, особа або орган, що призначили експертизу, повинні вказати, за станом на час і по реалізації товару в якому регіоні належить вирішувати поставлене запитання, оскільки вартість товару визначається з урахуванням не тільки його стану і якості, а й може змінюватися на час і бути відмінною в різних регіонах [6].

На рішення експерту може бути поставлено питання про вартість відсутнього на час проведення експертизи майна. У цих випадках особа або орган, призначили експертизу, повинні зазначити, на підставі яких матеріалів справи, що містять відомості про відсутність об'єктів, повинні виконуватися експертиза (рахунки, товарно-транспортні накладні, описи в позовних заявах, протоколах допиту потерпілих і т.д.) і надати експерту ці матеріали (їх копії) або привести ці відомості в постанові (ухвалі) про призначення експертизи.

При проведенні судово-товарознавчої експертизи, з метою визначення ринкової вартості об'єктів, дослідження складається з трьох основних етапів:

- на першому етапі вирішується група завдань, пов'язаних з встановленням товарної приналежності досліджуваних об'єктів;
- на другому етапі вирішується група завдань, пов'язаних з визначенням рівня якості та фактичного стану об'єкта;
- на третьому, заключному, етапі проводиться аналіз ринку досліджуваного товару в конкретному регіоні, в конкретний період часу з метою визначення ринкової ціни товару [7].

Змістом дослідження, здійснюється на третьому етапі, є пошук експертом на товарному ринку об'єкта, характеристики якого відповідають характеристикам досліджуваного (тобто ідентичного об'єкта) або аналога, характеристики якого близькі до характеристик досліджуваного, але можуть мати деякі незначні відмінності у властивостях. При визначенні вартості досліджуваного об'єкта, близького за своїми характеристиками до аналогу і інформація про ціну якого на ринку, застосовують науковий метод аналогії. Метод аналогії – це метод дослідження нетотожних об'єктів, заснований на встановленні якомога більшої кількості спільних (подібних) властивостей порівнюваних об'єктів, які є істотними для вирішення експертного завдання, і на дослідженні і оцінці не тільки подібних, але і розпіз-

навальних властивостей порівнюваних об'єктів. Тобто вартість досліджуваного об'єкта визначається виходячи з вартості аналога із застосуванням поправочного коефіцієнта, сутність якого полягає в обліку відмінностей в характеристиках досліджуваного об'єкта і аналога. Значення такого коефіцієнта визначається експертним шляхом на підставі професійних знань експерта [8].

На кожному етапі вирішуються конкретні питання, досліджуються певні властивості об'єктів з використанням різних методів і засобів. Така структура експертного товарознавчого дослідження товару може застосовуватися, якщо товарна приналежність об'єкта оцінки не викликає сумнівів, а для розрахунків ринкової вартості товару досить використовувати методи аналогії, статистичний, нормативний та ін. В таких випадках судова товарознавча експертиза проводиться, як правило, експертами-товарознавцями одноосібно або комісійно (декількома експертами) – в разі надання значної кількості об'єктів дослідження.

Бувають випадки, коли виникає необхідність проведення судової товарознавчої експертизи по документам без фактичного огляду з метою вивчення самого об'єкта експертизи. До завдань такої експертизи входять: визначення товарної приналежності об'єкта дослідження; дослідження якісних показників продукції, сировини, тари для встановлення їх відповідності нормативно-технічними документами (ГОСТ, ТУ, договір) аналіз якісних показників продукції (кількість, маса, обсяг, розмір) встановлення вартості об'єкта на конкретний період часу; визначення ступеня зниження якості об'єкта з урахуванням часу (періоду), умов експлуатації і його стану на певну дату; визначення вартості об'єкта дослідження з урахуванням його стану на конкретний період часу і періоду експлуатації [6].

Особливістю проведення такої судової товарознавчої експертизи є те, що експерт досліджує не сам об'єкт, а лише інформацію про нього, що міститься в документах, представлених на експертизу. Призначення даної експертизи може бути обумовлено тим, що до початку кримінального провадження або судового розгляду у кримінальних, цивільних, адміністративних справах іноді відсутній об'єкт дослідження в наявності, або об'єкт втратив свої початкові властивості з будь-яких причин (у разі пожежі, затоплення, механічного пошкодження майна). У таких випадках єдиним джерелом інформації про об'єкт експертизи для експерта є документи, які містять відомості про товарну належність об'єкта, і в яких відображені кількісні та якісні характеристики, умови транспортування і експлуатації, період експлуатації об'єкта, відомості про стан об'єкта на конкретну дату. такими документами можуть бути: документи, що містять інформацію про походження виробу (сертифікати, посвідчення про якість, технічні паспорти, ярлики) товаросупровідні документи (специфікації, рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, пакувальні ярлики) приймальні документи, в яких зафіксовані характеристики товару при його прийманні; складські документи, що містять відомості про умови зберігання товару на складі; процесуальні документи (протоколи огляду, допиту, висновки експертів, різні акти

і довідки). Ці відомості експерту необхідні для встановлення товарної приналежності об'єкта дослідження, його стану на конкретну дату і подальшого порівняльного аналізу нормативно-технічною документацією. Зазначені матеріали збираються особою, яка призначила експертизу, і додаються до постанови (ухвали) про таке призначення. Самостійно збирати подібні документи експерт не має права.

Важливо при дослідженні зазначених документів отримати достовірну та придатну для вирішення поставлених питань інформацію. Документи, що містять недостовірні або неправдиві відомості, можуть спотворити справжній стан досліджуваного об'єкта і привести неправильний висновок експерта, а тому експерт-товарознавець повинен оцінити їх зміст на предмет повноти і аргументованості. Для цього він використовує такі основні методи: документальної перевірки – з метою встановлення достатності та придатності інформації, що міститься в документах, наданих на дослідження; зустрічної перевірки – при якому порівняльному дослідженню піддаються однойменні показники, відображені в різних документах; нормативної перевірки, при якому оцінюють інформацію, що міститься в документах, в контексті вимог, що пред'являються нормативно-технічною документацією. При вирішенні питання про встановлення вартості об'єкта з урахуванням його зносу на будь-який конкретний період за документами експерт-товарознавець вибирає методику, загальна схема якої така: встановлюються товарні характеристики об'єкта (конструкція, модель, розмірні ознаки) за матеріалами справи (цивільної, господарської, адміністративної) або кримінального провадження; підбираються аналоги досліджуваної моделі; встановлюється ринкова ціна аналога об'єкта без дефектів на конкретний період часу на підставі аналізу рівня цін і кон'юнктури ринку на виробі відповідної товарної групи; визначається ринкова вартість досліджуваного об'єкта без дефектів виходячи з ціни аналога із застосуванням поправочного коефіцієнта; визначається ступінь зниження якості об'єкта з урахуванням часу, умов експлуатації та стану на підставі даних матеріалів (документів); визначається вартість об'єкта з урахуванням стану (дефектів) на конкретний період часу [9].

При встановленні ринкової вартості виробу з урахуванням його стану (дефектів) необхідно уточнити, на який період часу слід проводити дослідження, оскільки між моментом крадіжки або певним періодом, коли призначається експертиза, може пройти чимало часу. При цьому необхідно мати відомості про стан об'єкта (працездатність або непрацездатність).

При призначенні судово-товарознавчої експертизи в постанові слідчого, прокурора або визначення суду повинен бути зазначений повний перелік досліджуваних об'єктів із зазначенням ознак, що визначають товарне походження об'єкта, і необхідних відомостей про нього (найменування виробу, його модель, період експлуатації або умов експлуатації та фактичного стану на конкретну дату). Відсутність таких ознак або їх недостатність унеможливають дослідження даного об'єкта в межах судової товарознавчої експертизи [8].

Висновки і пропозиції. Сутність судово-товарознавчої експертизи полягає в тому, щоб за допомогою спеціальних товарознавчих досліджень вивчити споживчі властивості виробів, визначити фактичний стан їх якості та на основі цього обґрунтувати вартість наданих на дослідження об'єктів.

У сучасних умовах необхідність проведення товарознавчою експертизи у юридичній практиці обумовлюється завданнями, які висувають необхідність боротьби із злочинністю та практика господарювання суб'єктів. Вони полягають у встановленні:

- відповідності характеристик досліджуваних об'єктів базовим даним (наприклад реєстрам);
- відповідності товарних характеристик досліджуваних об'єктів даним аналогічних виробів;

- відповідності або невідповідності характеристик об'єктів маркувальним даним, які зафіксовані на ярликах, етикетках;

- приналежності об'єктів до одного і того самого виду (артикулу);

- наявності дефектів та їх впливу на якість виробів;

- відповідності чи невідповідності якісних характеристик виробів стандартним та еталонним вимогам;

- фактичних даних, пов'язаних із дотриманням чи недотриманням правил пакування, маркування, зберігання, розбракування та переоцінки товару;

- початкової та кінцевої вартості товару з урахуванням втрати якості.

Список літератури:

1. Петрова І.А. Призначення судом судово-товарознавчої експертизи: тактика та ініціатива. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 3. 110 с.
2. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз : затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. Судові експертизи в Україні : зб. нормат. актів. Київ : Юрінком Інтер, 2002. С. 39–82.
3. Петрова І.А. Правові та процесуальні засади судово-товарознавчих експертиз споживчих товарів : монографія. Харків : Вид-во ФОП Ніконова В.Б., 2011. 275 с.
4. Кадкова Т.В. Судебные экспертизы. (Основания и процессуальный порядок назначения и производства, примерный перечень вопросов) : учеб. пособие, 2-е изд. доп. Харків : Рубикон, 2003. 192 с.
5. Незалежний інститут судових експертиз. URL: <https://nise.com.ua/ru/tovarovnavcha-ekspertyza> (дата звернення: 09.07.2020).
6. Цивільний процесуальний кодекс України. Харків : Одиссей, 2008. 192 с.
7. Studbooks.net: URL: https://studbooks.net/74915/pravo/sudebnaya_tovarovedcheskaya_ekspertiza (дата звернення: 09.07.2020).
8. Київська незалежна судово-експертна установа. URL: <https://kise.ua/tovarovnavcha-ekspertiza/> (дата звернення: 09.07.2020).
9. Експертизи в судовій практиці / за ред. В.Г. Гончаренка. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 400 с.

References:

1. Petrova, I.A. (2011). Pryznachennya sudom sudovo-tovarovnavchoyi ekspertyzy: taktyka ta initsiatyva. Visnyk Vyshhoi rady yustyciyi, # 3 [Appointment by the court of forensic examination: tactics and initiative. Bulletin of the High Council of Justice, № 3]. (in Ukrainian)
2. Naukovo-metodychni rekomendaciyi z pytan` pidgotovky ta pryznachennya sudovykh ekspertyz : zatv. nakazom Ministerstva yustyciyi Ukrayiny vid 8 zhovt. 1998 r. # 53/5. Sudovi ekspertyzy v Ukrayini : zb. normat. aktiv. [Scientific and methodical recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations: approved. by order of the Ministry of Justice of Ukraine of October 8. 1998. № 53/5. Forensic examinations in Ukraine: collection. norm. acts]. Kiev: Jurinkom Inter, 2002. 39–82 p. (in Ukrainian)
3. Petrova, I.A. (2011). Pravovi ta procesual`ni zasady sudovo-tovarovnavchykh ekspertyz spozhyvchykh tovariv: monografiya. [Legal and procedural principles of forensic examination of consumer goods: a monograph]. Kharkiv: Published by FOP Nikonova V.B., 275 p. (in Ukrainian)
4. Kadkova, T.V. (2003). Sudebnye jekspertyzy. (Osnovaniya i processual`nyj porjadok naznachenija i proizvodstva, primernyj perechen' voprosov): ucheb. posobie, 2-e izd. dop. [Forensic examinations. (Grounds and procedural order of appointment and production, an approximate list of issues): textbook. manual 2nd ed. ext]. Kharkov: Rubicon, 192 p. (in Russian)
5. Nezalezhnyj instytut sudovykh ekspertyz [Independent Institute of Forensic Examinations. URL: <https://nise.com.ua/ru/tovarovnavcha-ekspertyza> (accessed 09.07.2020).
6. Cyvilnyj procesualnyj kodeks Ukrayiny [Civil Procedure Code of Ukraine]. Kharkiv: Odyssey, 2008. 192 p.
7. Studbooks.net URL: https://studbooks.net/74915/pravo/sudebnaya_tovarovedcheskaya_ekspertiza (accessed 09.07.2020).
8. Kyivska nezalezhna sudovo-ekspertna ustanova [Kyiv independent judicial-expert institution. URL: <https://kise.ua/tovarovnavcha-ekspertiza> (accessed 09.07.2020).
9. Ekspertyzy v sudovij praktyci za red. V. G. Goncharenka [Examinations in judicial practice ed. V.G Goncharenko]. Kiev: Jurinkom Inter, 2010. 400 p. (in Ukrainian)